

doi: 10.5281/zenodo.3497048

СТАН АКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ ПСИХОЛОГІЇ

State of the Actual Development of Discursive Competence in Psychology Bachelors

Heorhii Kalmykov

*Ph.D. in Pedagogy, Assistant professor
Donbass State Pedagogical University
kalmykov_gv@ukr.net
ORCID.ID 0000-0002-1378-5236*

Absrtact

The article reveals the results of psycholinguistic diagnostics of the professional (psychotherapeutic) speech of bachelors in psychology, who have entered the 1-st course of magistracy on a specialty 053 Psychology. The subject of analysis was the discourses produced by undergraduates. The main methods used in observing discourses aimed at helping the clients to solve their psychological problems were the discourse analysis, content analysis, etc. The data obtained as a result of the analysis of psychotherapeutic and psycho-counseling discourses testify to the multilevel state of the actual development of discursive competence in future masters of psychology, as well as the uneven development of individual discursive operations, which is an indicator of professionally-oriented discursive competence.

Key words: *psychotherapeutic discourse, professional speech, discursive competence.*

Вступ

Introduction

Діяльність психологів належить до діяльностей представників соціономічного фаху, своєрідними відмінностями якого є орієнтація на вербальне спілкування, на забезпечення «доцільної комунікації» (Леонт'єв, 2001). Наскільки розвиненим у професійному аспекті буде мовлення майбутніх психоконсультантів і психотерапевтів, наскільки сформованою стане їхня дискурсивна компетентність залежатиме в майбутньому як професійне реноме цих фахівців, так і ефект від психотерапевтичної вербальної взаємодії з

клієнтами, проявлений в отриманій ними очікуваній психологічній допомозі. Така сфера діяльності майбутніх психологів, як психотерапевтична, маючи переважно дискурсивний характер, а кожний продукований її суб'єктом різновид психотерапевтичного дискурсу – своє власне «обличчя», вимагає від студентів, передусім, володіння психотерапевтичними дискурсивними здібностями (компетентностями). Ці здатності допомагають їм відразу включатися в психотерапевтичне спілкування, ініціювати, підтримувати, розгортати й коректно завершувати його, використовуючи мовні засоби психотерапії, релевантні різним її випадкам та ситуаціям. Ці міркування зумовили постановку *мети статті*, яка полягала в описі виявленого стану та рівнів розвитку у студентів зовнішньо-мовленнєвих – дискурсивних операцій, зокрема: 1) розгортання внутрішньої програми висловлювань в композиціях і синтаксичних структурах, притаманних різним видам психотерапевтичних дискурсів; 2) вибору доречного для певної терапевтичної ситуації (випадку) виду дискурсу; 3) вибору адекватних тому чи тому виду дискурсу лексико-граматичних засобів.

Методи та методики дослідження ***Methods and Techniques of the Research***

Використовувався *метод дискурс-аналізу*, що пов'язаний з вивченням реальної комунікативної практики в різних умовах і соціальних взаємодіях (Павлова & Зачесова, 2011). У межах нашого дослідження дискурс-аналіз був спрямований на вивчення: а) індивідуальних психотерапевтичних уявлень студентів-мовців, б) характеру впливу, що здійснюється створюваними ними монологічними дискурсами, в) організації і реалізації діалогічної психотерапевтичної взаємодії студентів з уявними клієнтами. Ступінь професійності та якості продуктованих дискурсів визначалися через засоби і способи вираження, що використовувалися, та спрямованість їх впливу. Основними завданнями дискурс-аналізу в цьому експерименті була індивідуальна мова і живе мовлення випускників бакалаврів-психологів, покликаних в майбутньому здійснювати психотерапевтичні дії й психологічне консультування в умовах реального мовленнєвого спілкування з клієнтами; способи організації їхніх дискурсів і породження природних дискурсивних

форм. Процедура реалізації дискурс-аналітичного дослідження полягала в тому, що інформантам пропонувалося виконати тестові завдання на побудову коротких висловлювань професійної спрямованості, продукуючи психотерапевтичний дискурс (діалог і монолог). Тематику завдань і вікову групу клієнтів та форми і психотехніки психотерапевтичної роботи випускники обирали самостійно. Власне дискурсний аналіз передбачав транскрибування тестів записаних на диктофон дискурсів, виокремлення в ньому закінчених в інтонаційному і смисловому плані фрагментів, визначення їх спроможності професійно впливати на адресата, встановлення поверхневих мовних засобів, а також способів реалізації психотерапевтичних смислів. Паралельно з використанням дискурс-аналізу застосовувалися *метод контент-аналізу й лінгвостатичний метод*. Метод дискурс-аналізу дозволяв не тільки осмислювати розмовну практику майбутніх психологів, форми мовленнєвого спілкування, якими володіють майбутні фахівці, але й встановлювати відповідність/невідповідність перевіреним практикою дискурсам, що реалізуються в різних психотерапевтичних контекстах. Саме тому одночасно з дискурс-аналізом використовувалися й *якісні інтепретативні методи* наукового аналізу, які давали змогу не тільки встановлювати смисл, який передається дискурсами, адекватність їх змісту вимогам і принципам психотерапії й консультування, а й досліджувати професійно-мовні аспекти персоніфікованої дискурсивної практики й компетентності цих мовців, пов'язаної з їхнім мовленнєвим, психологічними і професійним розвитком.

Результати **Results**

Аналіз продукованих дискурсів з огляду на їх спроможність відповідати професійним нормам роботи психотерапевта й психоконсультанта й відображати стан розвиненості у студентів професійно-мовленнєвої діяльності й дискусійної компетентності засвідчив наступні результати.

187 студентам, які взяли участь у тестуванні, були запропоновані два тести. Перший тест передбачав продукування діалогового дискурсу, а другий недіалогового дискурсу. Всі респонденти різною мірою професійності і дискурсивної компетентності виконали тестові завдання. У 39,57% (n=74)

респондентів виявлено, що вони не володіють різними видами психотерапевтичних і психоконсультаційних дискурсів; їхні розгорнуті висловлювання лише нагадують монологічне мовлення. Але насправді вони під час говоріння абсолютно непрофесійно й інтуїтивно пристосовуються (методом спроб і помилок) до конкретного завдання, так і не знайшовши доречної композиційної форми і влучних засобів вербального впливу на клієнта згідно з його випадком. Їхні дискурси (недіалогові) характеризуються необґрунтовано великою розгорнутістю і неточністю висловленого, не відповідають специфіці тієї чи тієї професійної ситуації, психологічному завданню з надання допомоги. Респонденти не здатні фахово використовувати лексико-граматичні мовленнєві засоби: вибрати найоптимальнішу синтаксичну конструкцію, доречну для певного комунікативного контексту, й вжити максимальну кількість зрозумілих клієнтам й професійно доречних слів, які змогли б вплинути на них. Вони не вживають точних слів і словесних зворотів, синонімів, антонімів, ідіом, афоризмів, не володіють прагматичною виразністю продукованого мовлення; використані словесні звороти – одноманітні, сформульовані вирази – професійно неяскаві. Ці студенти нездатні вступати в діалогові форми інтеракції. Евристичність висловлювань відсутня у всіх респондентів, що входять у цей відсоток студентів.

60,43% (n=113) студентів відрізняються більшою різноманітністю їхніх дискурсів та якістю їх оформлення. 29,41% (n=55) студентів з них намагалися вступити в діалог з уявним клієнтом і розгорнути психотерапевтичну розмову з ним, хоча й ці спроби були не у всіх доведеними до логічного завершення, й не мали ознак професійності. Ці студенти володіють більшим запасом слів; в потрібній для діалога або монолога момент оперативно підбирають найточніше, найдоречніше слово, значно менше допускають помилок у нормах слововживання психотерапевтично доцільної лексики. У їхніх дискурсах спостерігається використання обґрунтованих специфікою професійних ситуацій різних видів синтаксичних конструкцій, хоча яскраво виражені фахові види дискурсів в них не зафіксовані. Ними використовувалися або традиційно вживані або «на ходу» мимовільно побудовані переважно ті композиції дискурсів, які не мають усталеної і перевіреної психотерапевтичною практикою форми. Проте в змісті висловлювань виокремлюються деякі мовленнєві звороти, які можна віднести до таких, що вибрані і структуровані професійно.

Темп мовлення цих респондентів – уповільнений як і в попередній групі студентів, однак комунікативно недоцільних пауз у них значно менше порівняно з ними. Висловлювання – емоційно невиразні.

29,41% (n=19) студентів із 60,43% (n=113) використовували як діалогові, так і монологічні форми дискурсів. Вони володіють більшим запасом слів, їм легше вибирати доречні і точні слова й актуалізувати лексеми зі свого словарного складу в ситуаціях взаємодії з клієнтами; легко добирають і правильно в професійному плані вживають психотерапевтично виразні слова і необхідні в окремих випадках терміни й, акцентуючи увагу клієнта на них, виразно вимовляють їх. Адекватно до ситуації спілкування з клієнтом змінюють окремі синтаксичні й відповідно інтонаційно оформлені звороти, хоча й жодної яскраво вираженої структури того чи того виду психотерапевтичного дискурсу в них не виявлено.

Висновки *Conclusions*

Зафіксований стан розвиненості дискурсивної компетентності в майбутніх психологів дав змогу виокремити 3 рівні її актуального розвитку.

Низький рівень (50,27% – n=94) характеризується нездатністю студентів вибирати психотерапевтично доречну, точну – значущу для дискурсивного впливу і його позитивного результату – лексику; використовувати мовленнєві звороти, синтаксичні конструкції, властиві для професійно зорієнтованого мовлення; користуватися різними видами діалогових і недіалогових дискурсів; їхнім дискурсам притаманні емоційна невиразність, паузність, не передбачені логікою висловлювання повтори, помилки в нормах слововживання, бідність мовленнєвих засобів.

Середній рівень (39,57% – n=74) представлений дискурсами студентів, у яких є певні ознаки володіння професійною мовою й умінням побудови деяких психотерапевтично центрованих синтаксичних конструкцій; розвинена здатність вживати в окремих контекстах психотерапевтично доречну лексику й граматично виразні засоби при побудові монологічних дискурсів. Студентам, віднесеним до середнього рівня не притаманна емоційна дискурсивна виразність. Їх мовленню характерні комунікативна недоцільність, зайві,

неадекватні логіко синтаксичному поділу висловлювань, повтори, не взаємо пов'язані тим чи тим видом дискурсів фрази.

Для *достатнього рівня* розвитку дискурсивної компетентності (10,16% – n=19) студентів, властиві діалогові й недіалогові форми дискурсів, володіння кількома засобами і прийомами мовленнєвої виразності, зокрема лексичної, граматичної, емоційної, але при повній відсутності професійно-композиційного структурування й фахово-мовного увиразнення продуктивних дискурсів. Їхнє мовлення не позбавлене окремих пауз і повторів, які негативно впливають на розуміння комунікантами змісту мовлення комунікатора.

Високий рівень розвитку дискурсивної компетентності в опитуваних студентів невиявлений.

Література *References*

- Леонтьев, А.А. (2001). *Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии*. Москва: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: НПО «МОДЭК».
- Павлова, Н.Д., & Зачесова, Н.А. (Ред.). (2011). *Дискурс в современном мире. Психологические исследования*. Москва: Изд-тво «Институт психологи РАН».